

Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi

Ayşe MENTEŞ GÜRLER * Şule OSMANAĞAOĞLU **

* Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı,
Şanlıurfa - TÜRKİYE

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı,
Samsun - TÜRKİYE

Makale Kodu (Article Code): 2008/62-A

Özet

İnsan - hayvan ilişkisi, hayvanların toplum yaşamındaki yeri ve hayvanlara nasıl davranılması gerektiği konularındaki tartışmalar antik çağa kadar uzanmaktadır. En eski hukuk metinlerinde hayvanlara “mülk” bağlamında yer verilmiştir. Endüstrileşmeyle birlikte hayvanların gıda, pet, eğlence ya da deney amaçlı kullanımlarındaki artış ve bu kullanım süreçlerindeki acımasız yöntemler birçok ülkede kamuoyu tepkisine neden olmuştur. Bu tepkiler hayvanların temel hak ve gönencini düzenleyen çeşitli yasal düzenlemeler yapılmasına yol açmıştır. Bu çalışmada, Türk tarihinde bu çerçevede yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Hayvan yasaları, Hayvanları koruma, Tarihçe, Yasal düzenleme, Türkiye

History of Animal Protection Law in Turkey

Summary

Debates on the topics concerning human-animal relations, animals in social life, and manners of treatment towards animals date back to the ancient times. In the oldest judicial documents animals were referred to as “property.” Increase of animal utilization in various sectors due to industrialization and cruel means used in these processes evoked reactions from public opinion in many countries. These reactions led governments to adopt some legislative regulations related with the basic rights and welfare of animals. In this study, the related progress in Turkish history is evaluated.

Keywords: Animal law, Animal protection, History, Legislative regulations, Turkey

GİRİŞ

“Hayvan refahı” ve “hayvan hakları” kavramları modern hukuk kuralları içerisinde 1970’li yıllardan itibaren yer almaya başlamıştır. Doğa üzerinde tartışmasız egemenlik kuran “modern insan”ın, içinde yaşadığı çevreye karşı olan sorumlulukları konusunda son yıllarda artan duyarlık, bu kavramların hukuki metinlerde sıkça yer almasına neden olmuştur. Endüstrileşmeyle birlikte hayvanların gıda üretimi, süs, eğlence ya da deneysel amaçlı kullanımlarındaki artış ve bu kullanım süreçlerindeki acımasız yöntemler kamuoyunun tepkisini aldıkça, hükümetler çeşitli yasal düzenlemeler yaparak bu tepkileri dengeleme yoluna gitmiştir ^{1,2}.

İnsanların hayvanlara karşı sorumlulukları, hayvanlara karşı işlenen suçlar ve bu suçların cezaları gibi konular en eski hukuk metinlerinde bile kendisine yer bulmuştur. Bilinen en eski yasalar, Mezopotamya kil tabletlerinde ortaya çıkarılmıştır. Bunlar, Ur-Nammu Yasaları (M.Ö. 2100), Lipit-İhtar Kanunu (M.Ö. 900), Eshnunna Yasaları (M.Ö. 1920) ve Hammurabi Yasalarıdır (M.Ö. 1728) ^{3,4}. Wise ⁴, Mezopotamya uygarlıklarında yasal düzenlemelerin ekonomiye dayalı oluşu nedeniyle, hayvanlarla ilişkili hükümlerde de mülkün korunması ve mülke verilen zararın tazmin edilmesine öncelik verildiği ve insanların hayvanlara sahip olma hakkının tanınıp onaylandığını ifade etmektedir.

İnsan-hayvan ilişkisi, hayvanların hukuki statüsü,

Hayvanların, yasal ve toplumsal statülerine ilişkin

İletişim (Correspondence)

+90 414 3128456/2432

mgurler@harran.edu.tr

felsefi tartışmalar antik çağlara kadar uzanmaktadır. Yunan hukukuna felsefi zemin hazırlayan Aristoteles, sadece insanda “algılama” özelliği olması nedeniyle, “hayvanların siyasal birliğin yararlarından pay almayacağı” yargısına ulaşmıştır. Aquin’li Thomas ise insanı hayvandan ayırt edici göstergenin “ussallık” olduğunu vurgulayarak, “tanrısal yazgı yoluyla hayvanlar, doğa düzenine uygun olarak insanın kullanımına verilmişlerdir” saptamasını yapmıştır. Her iki görüş de hayvanların siyasal ve ahlaki dünyaların dışında olduğu inancını sağlamlaştırmıştır ⁵.

Armutak ^{6,7}, İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin kutsal kitaplarında da hayvan hakları ve hayvan gönencine ilişkin hükümlerin çok belirgin olmadığını ifade etmektedir. İslam dini Peygamberi zamanında Medine muhtesibi (belediye memuru) olan Hazreti Ömer’in, halife olunca da ihtisab (belediye) işleriyle uğraştığı ve bir deveye taşıyamayacağı kadar yük yüklediği için bir deveciyi dövdüğü ifade edilmektedir ⁸. İslam hukuku hükümlerinin uygulandığı Osmanlı Devletinde kuşlar için özel yuvalar yaptırıldığı; hayvanların yararlanması için vakıflar kurulduğu ve yük hayvanlarının iyi kullanılmaları için emirler yayınlandığı bildirilmektedir ¹.

Bu makalede, Türk tarihinde hayvanların ahlaki ve hukuki statüsü çerçevesinde yaşanan gelişmeler özetlenerek, hayvanları koruma ve hayvan gönenci kavramları, yasal düzenlemeler açısından ele alınmıştır.

MATERYAL ve METOT

Araştırma materyali, hayvanları koruma konusunda Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itibaren ortaya konulmuş olan yasal düzenlemeler ile bu konuyu ele alan birincil ve ikincil kaynaklardan oluşmaktadır.

Hayvanların korunması konusundaki yasal düzenleme ve uygulamalar retrospektif yöntemle değerlendirilmiştir.

BULGULAR

İhtisab Kanunlarında Hayvanları Korumaya İlişkin Hususlar

İhtisab kanunları bir kentte üretilen ve satışa sunulan mal ve hizmetlerle ilgili çeşitli düzenlemeler içeren bir çeşit belediye yasaları olarak tanımlanabilir. Bu yasalar ait oldukları şehrin ihtiyaçları, Osmanlı örf ve adetleri ve şer’i hükümler dikkate alınarak hazırlan-

mıştır. II. Bâyezid döneminde hazırlanan Bursa (1502), İstanbul (1502?) ve Edirne (1502) İhtisab Kanunname’lerinde, hayvanların korunmasına ilişkin olarak, aşağıda belirtilen konular yer almaktadır ⁹⁻¹¹.

Bursa İhtisab Kanunu’nda;

“Ve eskiden kanun öyle imiş ki bir nalbant hayvan ayağına mih değirip sakatlarsa iyi oluncaya kadar timarını nalbant yapar ve yemini kendi yanından verirmiş. Bu eski karar aynen kabul edildi” ¹¹.

“Ve hamallar nalsız at kullanmayı bağ yükünün iki yükünden ziyade getirmeyecek. Katır odununun uzunluğu üç karış, deve odunu altı karış olur. Ve Uludağ’dan nasıl yükletilmiş ise şehre o halde gelirdi. Halen bölünüp kısa kesilmiş. Men edilip eski kanun kararlaştırıldı” ¹¹ denilmektedir.

Hazırlanış tarihi kesin olarak bilinmeyen İstanbul İhtisab Kanunu’nda da nalbantlara ilişkin hüküm aynen korunmuş; hamallara ilişkin olarak da; *“Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sâhibine tamam etdüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hammâllar ağır yük urmayalar, müte’aref üzerine ola”* ¹⁰ şeklinde bir düzenleme yer almıştır.

Edirne İhtisab Kanunu’nda ise sadece nalbantlarla ilgili olan hükme rastlanmaktadır ¹⁰.

Benzer şekilde, 1630’dan önce hazırlanmış olan *“Kanunname-i Osmanî”*de *“Ve oduncular katır odununu uzun dört karış ola. Eşek yükünün üç karış ola. Deve odununun altı karış ola. Ve dağda vafir yükletip şehre yakın eskitmeye ve yük adetçe ola. Ve davara miktarından artık yük vurmaya. Ve nalsız yürütmeye ve semerleri bütün ola. İnad edenlerin hakkından gelüne”* ⁸ denilmektedir.

Ergin ⁸, 1680 yılına ait bir kanunnameye şu hususların yer aldığını bildirmiştir:

“Oduncular, odunun katır yükünün odunu karış, deve yükünün altı karış, eşek yükünün iki buçuk karış uzunluğu ola. Şehre yakın miktarını bulmayup yükleri adetçe ola. Davara dahi ziyade yük vurmuyup nalları ve semerleri müretteb ola. İnad edenlerin hakkından gelüne” ⁸.

“At, katır, hımar nalsız yürümeye. Ve ziyade yük yükletilmeye. Ve arik ve zebun davarı kullandırmaya. Dinlemeyenleri marifet-i hükmü’ş-şer’le ta’zir etdire” ⁸.

Fermanlarda Hayvanları Korumaya İlişkin Hususlar

Fermanlarda, özellikle yük hayvanlarına aşırı yük yüklenmemesi ve çalışma süreleri konularının ele alındığı gözlenmiştir. Divan defterlerinde yer alan 1587 tarihli bir fermanla, at, katır ve beygir hamallarının zayıf ve güçsüz hayvanlara yük taşıttıkları; kötü semer kullandıkları ve yüklerinin dengesiz ve taşıyabileceklerinden çok olduğu vurgulanarak bu durumun düzeltilmesi istenmiştir. Söz konusu fermanla, olumsuz çalışma koşullarının hayvanları yaralayacağı; ayrıca, birden fazla hayvanın birbirine bağlanmadan sokağa bırakılmasının, çevrede bulunan insanlara “elem ve ızdırab” verdiği de vurgulanmıştır¹².

İstanbul Müftülüğü Arşivinde bulunan 18’inci yüzyıla ait iki ferman örneğinde benzer konular üzerinde durulmaktadır¹³. “Hamalların fermanlara uymadıklarına dair” başlıklı 1722 yılına ait bir fermanla;

“İstanbul Kadısı Faziletli efendi ve İhtisab Ağası

At ve beygir hamalları gerek uzun gerekse kısa günlerde sabah namazından önce üzerlerine eşya yükledikleri hayvanları, açgözlülük ve kıskançlıklarından bir sefer daha fazla yapmak amacıyla, akşam namazı saati geçinceye kadar ara vermeksizin aç ve susuz çalıştırıp daha önce defalarca fermanlarla uyarıldıkları halde, açgözlülüğe alıştıkları için kötü davranmaya devam etmeleri ve yorgun hayvanların düşmesi nedeniyle oluşacak kazalarda çevrede bulunan kişilerin de zarar göreceği endişesiyle, bundan sonra İstanbul’da hayvanlarla yük taşımacılığı yapanların başları, kethüdalar ve diğerleri çağırılıp, sabahtan ikindi vakti geçene kadar eşya taşısınlar, bu süre sona erince hepsi eşya yüklemeyi bırakıp, (hayvanları) ahırlarına götürüp yiyecek ve içeceklerini vermek üzere sıkı sıkı uyarılsın; uyarılara uymayanların hayvanlarına damgalanarak el konulsun diye buyuruldu” denilmektedir.

“Hamalların beygirlere binmemesine dair” başlıklı 1766 yılına ait bir ferman;

“İstanbul Kadısı Faziletli Efendi

İstanbul şehrinde at ve beygir ile yük taşıyan hamalların, yüklerini yerine bıraktıktan sonra dönüşte (at ve beygirlere) binmemek için semerlere yarım okka demir çivi çakılması daha önceden koyulmuş bir kural iken, bir süredir bazılarının buna uymadıkları; bazılarının da küçük çivi çaktıkları ve üzerine ağaç koyup,

¹² İstanbul Müftülüğü Arşivi, İstanbul Bab Mahkemesi, No. 128, Varak 92 b, 1722

¹³ İstanbul Müftülüğü Arşivi, İstanbul Kadı Sicili, No: 25, s. 251-252, 1766

sahiplerinin göz yumması sayesinde beygirlere binip şiddet kullanarak sürmemeleri ve önlerine gelen çocuk, kadın, kör ve aciz kişilere çarpıp zarar vermeme-leri daha önce defalarca tenbih olunmuş iken, bu uyarıları dinlemedikleri için zabıta tarafından hamallar kethüdası (...) ve yiğitbaşlarını çağırıp eskiden olduğu gibi yarım okka demir çivi çakılması ve dönüşte üzerine ağaç koyup binmemeleri, getirip şiddet kullanarak idare etmemeleri için beygir sahiplerine ve sürücülerine sıkı sıkı tenbih edilmesi, nizamla dahil edilmesi ve duyurulması” şeklindedir.

Narh Defterlerinden birinde yer alan 1800 yılına ait bir fermanla “At hamalları hamulelerini mahalline nakledüp avdetlerinde hamallar binmemek için bargin semerleri üzerine vaz’ı kadim üzre sivri demirler yaptırıp hayvanları küll-i yevm ba’de’l-asr ve Cuma günlerinde işletmemek için ba-emr-i ali, at hamallarına tenbih olunmuştur”¹⁴ denilmektedir.

Yük taşıyan hayvanlara ağır yük yüklenmemesi, çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve cuma günleri çalıştırılmaması için çıkarılan 21 Temmuz 1813 tarihli bir fermanla daha önceki fermanlar hatırlatılarak, belirtilen hususlara uyulması istenmektedir¹⁵.

Belediye Kanunları ve Yönetmeliklerinde Hayvanları Korumaya İlişkin Hususlar

İstanbul’da kurulan ilk modern belediye şubesi olan “Altıncı Daire-i Belediye” tarafından uygulanmak üzere 1859 yılında hazırlanan “Sokaklara Dair Nizamname”de mezbahalardan başka yerlerde hayvan kesimi yapılması; zayıf, hasta ve yaşlı hayvanlar ile bir aylıktan küçük kuzu ve dana kesimi yasaklanmıştır¹⁶.

“Vilayat Belediye Kanunu”nun¹⁷ (1877) yasaklanan uygulamaları içeren 62’inci maddesinde, hayvanlara ilişkin olarak;

*“hasta koyun ve sığır ve dana ve iki aylıktan küçük kuzu ve dört aylıktan küçük dana zebhetmek ve ağustosun on beşinden evvel ve şubat gagesinden sonra av kuşları sayd ve furuht etmek ve tavuk ve hindi ve kaz misillü kuşların göğüslerini şişirip de satmak”*¹⁸.

“yaya kaldırımlarında hayvan yürütmek ve sokaklarda hayvan koşturmak ve yüklü ve yüksüz hayvanlar yularlarıyla yekdiğerine rabtolunmayıp da sokaklarda başıboş sürülmek ve yük hayvanlarına binmek ve hayvanları darbetmek ve hayvanlara tahmil olunan kereste ve demirlerin uçları yerlerde sürüklenerek götürülme ve fener olmayan sokaklarda geceleri yük taşımak ve lagar ve yaralı ve sakat hayvanlara yük yüklet-

mek ve sağlam olan yük bargirlerine yüz yirmi ve merkeplere almış kıyyeden ziyade yük tahmil etmek”¹⁴.

“belediyenin tensib etmediği mahallerde başıboş inek ve öküz ve koyun ve keçi ve hayvanat-ı saire salı vermek ve sokaklarda gezdirmek ve dükkanlar önlerinde koyun ve hayvanat-ı saire bağlamak”¹⁴ hükümleri bulunmaktadır.

Ergin¹⁵, Meşrutiyetin ilanından önce İstanbul sokaklarında çok miktarda ve serbestçe gezen köpeklerin, 1908-1909 tarihlerinde “Cem’iyyet-i Umumiye-i Belediye” kararıyla toplatılarak Hayırsız Adaya gönderildiğini bildirmektedir.

Cumhuriyet Döneminde Hayvanları Korumaya İlişkin Hususlar

Cumhuriyet döneminde, 1926 yılında kabul edilen 904 sayılı “Hayvan Islahı Kanunu”ⁱⁱⁱ ile başlayan yasal düzenlemeler, esas olarak hayvancılığın geliştirilmesi, salgın hastalıkla mücadele ve veteriner hekimlerin görev ve yetkilerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Hayvanlara kötü muamele ve hayvanların neden olduğu zararlara ilişkin yasal düzenlemeler ise ceza kanunları kapsamında değerlendirilmiştir. 765 sayılı eski Türk Ceza Kanununun^{iv} 521’inci maddesinde “Her kim, bila mucip başkasına ait olan bir hayvanı öldürürse veya işe yaramayacak hale koyarsa sahibinin şikayeti üzerine dört aya kadar hapis ve yüz liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahkum olur” şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. 577’nci maddede “Bir kimse hayvanlara karşı insafsızca hareket eder veya lüzumsuz yere yaralar veya aşikar surette haddinden fazla yorulacak derecede zorlarsa binsekizyüz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur” hükmü bulunmaktadır.

2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı yeni Türk Ceza Yasasının^v 151’inci maddesinin ikinci fıkrasında “Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında” mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası öngörülmüştür.

Yasanın^{vi}, 181’inci maddesinin 4’üncü fıkrasında, toprağa, suya veya havaya zararlı atıkları kasıtlı olarak bırakarak “insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerle-

ⁱⁱⁱ Resmi Gazete: 29 Haziran 1926 tarih ve 407 sayı

^{iv} Resmi Gazete: 13 Mart 1926 tarih ve 320 sayı

^v Resmi Gazete: 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayı

^{vi} a.g.k.

rini değiştirmeye neden” olunması halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezası ve bin güne kadar adli para cezası verileceği ifade edilmiştir. Aynı fiil kazanan gerçekleştirilirse, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

5237 sayılı Yasanın^{vii} “Müstehcenlik” ile ilgili olan 226’ncı maddesinin 4’üncü fıkrasında da hayvanlarla cinsel ilişkiye ait yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişinin, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı hükmü bulunmaktadır.

Bu yasaların kapsamı dışında kalan yabancı hayvanlarla ilgili konular da Kara Avcılığı Kanunu^{viii} ve Türkiye’nin taraf olduğu çeşitli uluslararası sözleşmeler (Paris, Bern, Ramsar, Cites, Biological Diversity) temelinde yürütülmüştür¹⁶.

Sahipsiz hayvanlar ile ilgili çalışmalar ise, 1991 yılına kadar belediyelerin görev ve sorumluluk alanına girerken, bu tarihte Çevre Bakanlığı’nın kurulmasıyla sorumluluk bu iki kurum arasında paylaştırılmıştır. Çevre Bakanlığı, yasal çerçevenin hazırlanması, sahipsiz hayvanlar ile ilgili strateji ve planların yapılması ve denetim konularında görevlendirilirken, çıkarılacak yasanın uygulanması ile ilgili sorumluluk belediyelere bırakılmıştır^{ix}. Bu çerçevede 1995 yılında, biri Çevre Koruma Genel Müdürlüğü, diğeri ise İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından iki ayrı “Hayvanları Koruma Kanunu” kanun tasarısı hazırlanmış ancak, bu iki tasarı da yasalaşmamıştır¹⁷.

Türkiye, 2003 yılında “Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi”^x ne taraf olmuş ve bu tarihten yaklaşık bir yıl sonra da 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kabul edilerek, 1 Temmuz 2004 gün ve 25509 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Kanun kapsamında yer alan uygulamalar, merkezde Hayvanları Koruma Şube Müdürlüğü, taşrada ise İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir^{xi}.

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununun amacı, “hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların

^{vii} a.g.k.

^{viii} Resmi Gazete: 13 Mayıs 1937 tarih ve 3603 sayı

^{ix} Resmi Gazete: 21 Ağustos 1991 tarih ve 20967sayı

^x Resmi Gazete: 20 Ekim 2003 tarih ve 25265 sayı

^{xi} Resmi Gazete: 08 Mayıs 2003 tarih ve 25102 sayı

acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır”^{xii} şeklinde ifade edilmiştir.

Yerel yönetimlere, gönüllü kuruluşlarla işbirliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri ve hastaneler kurmak görevi verilirken; kontrolsüz üremeyi önlemek amacıyla, toplu yaşanan yerlerde beslenen ve barındırılan kedi ve köpeklerin sahiplerince kısırlaştırılması esası kabul edilmiştir. Bununla birlikte, söz konusu hayvanlarını yavrulatmak isteyenlerin, doğacak yavruları belediye kayıttan geçirtilmesi gerekmektedir^{xiii}.

Hayvan sahiplenecek kişilerin, bilmesi gerekenleri “yaygın eğitim programlarına” katılarak öğrenme; ev ve süs hayvanı satan kişilere de bu hayvanların bakımı ve korunması ile ilgili olarak yerel yönetimler tarafından düzenlenen eğitim programlarına katılarak sertifikaya alma zorunluluğu getirilmiştir^{xiv}.

Kanunun 6’ncı maddesinde, “sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında öldürülmesi” yasaklanmıştır^{xv}.

Yasaklanan fiiller arasında “hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, dövme, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek” yer almaktadır. Hayvanı gücünü aşan fiillere zorlamak; eğitim almamış ve onaltı yaşından küçük kişilere ev ve süs hayvanı satmak; hayvanları hasta, ileri gebe ve yeni ana iken çalıştırmak, uygun olmayan koşullarda barındırmak hükümleri de yasaklar arasında yer almaktadır^{xvi}.

Ayrıca, hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak, işkence yapmak; acı, ıstırap ya da zarar veren yiyecekler ile alkollü içki, sigara, uyuşturucu ve bunun gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek; Pitbull Terrier, Japanese Tosa gibi tehlike arz eden hayvanları üretmek ve satmak da yasaklanmıştır^{xvii}.

TARTIŞMA ve SONUÇ

İlk yasalar ve kutsal kitaplarda hayvanlara ilişkin düzenlemeler değerlendirildiğinde, insanların hay-

^{xii} Resmi Gazete: 1 Temmuz 2004 tarih ve 25509 sayı

^{xiii} a.g.k.

^{xiv} a.g.k.

^{xv} a.g.k.

^{xvi} a.g.k.

^{xvii} a.g.k.

vanlara sahip olma ve yararlanma hakkının tanınıp onaylandığı, bununla birlikte, hayvanlara karşı kötü davranışlar ve kasıtlı zarar vermenin doğru bulunmadığı^{4,6,7} görülmektedir.

Osmanlı döneminde, özellikle ekonomik açıdan önemli olan hayvanlara dönük çeşitli yasal düzenlemelerin yapıldığı gözlenmiştir. Bu yasal düzenlemelerde daha çok yük hayvanlarının çalışma koşullarına yer verilmiştir. Yük hayvanlarının çalışma saatlerinin kısıtlanması, hayvanların aç ve susuz çalıştırılmalarının ve aşırı yük yüklenmesinin yasaklanması o dönemlerde günlük hayatta en sık karşılaşılan hayvanların yük hayvanları oldukları ve bu nedenle da daha çok bu hayvanların korunması ve gönencine ilişkin hususların ele alındığı ileri sürülebilir.

Halife Hazreti Ömer’in yük hayvanlarına aşırı yük yüklenmemesi konusundaki tutumunun zaman içinde bir “İslami kural”a dönüştüğü ve Osmanlı döneminde de aynı yaklaşımın uzun yıllar sürdürüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte, 19’uncu yüzyılda bile bu konuda yasal düzenlemelerin yapılmış olması, uygulamada bu sorunun devam ettiğini düşündürmektedir.

Bursa İhtisab Kanunu’nda geçen “Bu eski karar aynen kabul edildi”¹¹ ifadesi nalbantların uygulamaları sırasında oluşacak zararı karşılamaları yaptırımının, daha eski dönemlerde de bulunduğunu akla getirmektedir.

Fermanlarda özellikle yük hayvanlarının birbirlerine bağlanmadan sokağa bırakılmalarının, çevrede bulunan insanlara verdiği zarardan söz edilmesi, hayvanlar nedeniyle oluşacak insan sağlığı ve gönenci sorunlarının da dikkate alındığını göstermektedir.

İlk modern belediye şubesinin kurulmasıyla birlikte, daha önceki dönemlerde mevcut olan uygulamaların kanun ve yönetmelikler kapsamına alındığı görülmektedir¹⁴.

Osmanlı döneminde sahipsiz kedi-köpek gibi sokak hayvanlarının korunmasına dönük açık bir yasal düzenleme olmadığı gibi, bu hayvanların oluşturduğu sorunların çözümünde zaman zaman itlafa başvurulduğu gözlenmiştir. İtlaf uygulamaları 2004 yılında çıkarılan ve sahipsiz sokak hayvanlarını da koruma kapsamına alan Hayvanları Koruma Kanunu yürürlüğe girinceye kadar Cumhuriyet döneminde de başvurulan bir yöntem olarak karşımıza çıkmıştır¹. Bu Kanunun sahipsiz sokak hayvanlarını da koruma kapsamına alması, daha önceki yasal düzenlemelere göre önemli bir ileri adım olarak değerlendirilebilir.

Kanun kapsamında, tehlikeli köpek türlerinin beslenmesinin yasaklanması; tüm hayvanlara aşı yapılması zorunluluğunun getirilmesi halk sağlığı yönünden olumlu düzenlemeler olarak görülebilir. Öte yandan, bir evde bakılabilecek hayvan sayısı ve hayvanlara sağlanacak yaşam alanı konusunda belirleme yapılmamış olması da eksiklik olarak görülebilir. Ayrıca, sahipsiz hayvanların geçici barınaklarda kalış süresinin belirlenmemiş oluşunun, kapasitenin aşılması durumunda hayvan gönenci sorunlarını arttıracığı söylenebilir.

Hayvanları sahiplenecek ve satışını yapacak kişilerle eğitim alma zorunluluğu getirilmesinin, hayvan gönenci ve hayvanları koruma ile ilgili yaşanan sorunların büyük bir kısmını önlemede etkili olacağı ileri sürülebilir.

Sahipsiz hayvanların itlaf edilmesine ilişkin olarak, “*Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin*” 13’üncü maddesinde “*Başiboş hayvanların yakalanmaları, muhafaza edilmeleri ve öldürülmeleri konularında bu Sözleşmede yer alan prensiplere sadece hastalıkların kontrolüne yönelik Hükümet programları kapsamında kaçınılmaz hallerde istisna getirilebilir*” ifadesi bulunmaktadır. Bu çerçevede uygulanabilecek en doğru eylem planı, öncelikle bu “*istisnai hallerin*” olası olduğunca kesin tanımının yapılarak, izlenebilecek en uygun yöntemin belirlenmesi ve kamuoyunun desteğinin sağlanması olacaktır.

Sonuç olarak, hayvan gönenci ve hayvanları koruma konularının Türk tarihinde çok eski dönemlerden itibaren gelenek, görenek ve yasal düzenlemeler çerçevesinde yer aldığı söylenebilir. Bu süreçte her dönemde öne çıkan kavramın “*hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmanın*” yasaklanması olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, 2004 yılında yürürlüğe giren “*Hayvanları Koruma Kanunu*”nun, yasal açıdan oldukça geniş kapsamlı bir koruma potansiyeli taşıdığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. **Sungurbey İ:** Hayvan Hakları. İstanbul Üniversitesi. Basımevi, İstanbul, 1992.
2. **Yaşar A, Yerlikaya H:** Dünya’da ve Türkiye’de hayvan haklarının tarihsel gelişimi. *Vet Bil Derg*, 20 (4): 39-46, 2004.
3. **Tosun M, Yalvaç K:** Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı. 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
4. **Wise SM:** The Legal Thinghood of Nonhuman Animals. *BC Envtl Aff L Rev*, 23, 471-547, 1996.
5. **Clarke PAB, Linzey A:** Siyaset kuramı ve hayvan hakları. *Cogito*, 32, 78 -88, 2002.
6. **Armutak A:** Yahudi ve Hristiyan dini kutsal kitaplarında hayvan hakları. *İstanbul Üniv Vet Fak Derg*, 34 (1): 39-55, 2008.
7. **Armutak A:** İslam dini kutsal kitabında hayvan hakları. *İstanbul Üniv Vet Fak Derg*, 34 (1): 57-66, 2008.
8. **Ergin ON:** Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Cilt 1, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
9. **Kütükoğlu M:** Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri. Ünal Matbaası, İstanbul, 1983.
10. **Akgündüz A:** Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2. Kitap, II. Bayezid Devri Kanunnameleri, Fey Vakfı, İstanbul, 1990.
11. **Anonim:** Kanunname-i İhtisab-ı Bursa. Türk Standartları Enstitüsü, Saygın Matbaası, Ankara, 1995.
12. **Sarıçık M:** III. Murad devrinden hayvan haklarıyla ilgili bir ferman. *SDÜ İlahiyat Fak Derg*, 6, 69-78, 1999.
13. **Işık A:** Arşiv belgelerine göre Osmanlıda çevre. Kâinattan Sorumluyuz, 98-101, İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları, 4, 2008.
14. **Ergin ON:** Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Cilt 4, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
15. **Ergin ON:** Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Cilt 2, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
16. **Menteş Gürler A:** Uluslararası sözleşmelerde yabancı hayvan refahı ve korunması. *Vet Bil Derg* 20 (3): 75-79, 2004.
17. **Menteş A:** Türk veteriner hekimliği tarihinde deontoloji, ülkemizde ve dünyada bugünkü durum. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1996.